

**SPECIFICITY OF THE TRANSLATION OF TERMINOLOGICAL
VOCABULARY IN THE FIELD OF COMPUTER SCIENCE AND
INFORMATION TECHNOLOGIES**

(ON THE MATERIAL OF THE ENGLISH LANGUAGE)

**СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ГАЛУЗІ
КОМП'ЮТЕРНИХ НАУК ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Tolbatov A.V. / Толбатов А.В.

*Master's student *; / Студент магістр *;*

*Ph.D., assistant prof. ** / к.т.н., доцент ***

ORCID: 0000-0002-9785-9975

** Sumy State Pedagogical University Romens'ka St, 87, Sumy, Ukraine, 40002*

** Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Суми, вул.*

Роменська, 87, 40002

*** Sumy National Agrarian University, 160 Herasym Kondratiev St, Sumy, Ukraine, 40021*

*** Сумський національний аграрний університет, Суми, вул. Герасима Кондратьєва, 160,*

40021

***Анотація.** Наукова новизна дослідження полягає у тому, що подається порівняльний аналіз англійських комп'ютерних термінів; пропонуються зразки перекладу із власної практики для практичного застосування. Практична цінність дослідження полягає в можливості застосування його результатів у лекційних та семінарських заняттях за стилістикою, загальним і порівняльним мовознавством на лінгвістичних факультетах. Крім того, можливе використання результатів дослідження з даної теми в лекційних курсах з перекладознавства.*

***Ключові слова:** переклад термінологічних словосполучень, переклад технічної документації, специфіка перекладу комп'ютерної лексики, способи перекладу.*

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства все більш вагому роль відіграє обмін інформацією у професійних сферах різних напрямків [1], [2], [3]. Це особливо важливо для галузі кібернетики, комп'ютерних та інформаційних технологій. При підготовці студентів комп'ютерних спеціальностей основним напрямом у навчанні є письмовий переклад автентичних текстів з професійної тематики. Поряд із цим важливим також є навчання побудові усних висловів на професійну тематику, оскільки придбання таких навичок допоможе сьогоднішнім студентам у подальшому спілкуванні з фахівцями-носіями різних мов. Особлива увага при викладанні іноземної мови за професійним

спрямуванням повинна приділятися термінам, тобто словам, які використовують фахівці конкретної галузі.

Аналізуючи останні дослідження і публікації проблемного поля науково-лінгвістичних пошуків у сучасному освітньому просторі, доречно згадати В. Коптілова, Т. Кияка, Н. Кащишин, А. Д'якова [1], В. Карабана [2] та ін. Дослідження ґрунтується також і на працях, присвячених вивченню термінів у галузі інформаційних технологій, які торкаються питання їхнього перекладу. Це, зокрема, філологічні доробки І. Соколової, Н. Монарцик, І. Кучман.

Виклад основного матеріалу дослідження. У мовознавчій літературі порізного трактується співвідношення спеціальної й загальноживаної лексики. Між словами загальноживаної лексики і термінами не можна провести чіткої межі, адже практично будь-яке самостійне слово може увійти до розряду спеціальної лексики внаслідок його термінологізації.

Комп'ютерну лексику [3] починають використовувати не лише комп'ютерники, але й люди, які зовсім не мають ніякого відношення до професійної інформаційної сфери, оскільки це явище досить швидко впливає на життя сучасного суспільства. Процес набуття нової лексики, більша частина якої є переробленими на місцевий лад англійськими словами, породило спочатку запозичення, а потім і терміни нової субкультури. Так, зрозумілі більшості слова, такі, як *юзер*, *вінда*, користуються більшою популярністю, ніж їхні літературні еквіваленти *користувач*, *операційна система Windows*.

Глобальна інформатизація формує кіберсуспільство [3], спричиняючи розвиток відповідної фахової мови. Такий процес неминує породжує необхідність всебічного розуміння нових термінів та їх адекватного перекладу. Сьогодні актуальність перекладу англійських комп'ютерних термінів продиктована необхідністю перекладу технічної документації, літератури й інших програмних продуктів. Складність перекладу комп'ютерної тематики полягає в тому, що багато комп'ютерних термінів належать до безеквівалентної лексики, але це не означає неможливість їх перекладу. Для комп'ютерної лексики характерне застосування мовної гри і засобів мовної експресії.

Поступово комп'ютерні терміни здобувають перекладацькі відповідності, і цей процес вивчення проходить досить динамічно. Під час дослідження перекладу комп'ютерної термінології використовують декілька шляхів перекладу.

1. Транскрипція та транслітерація. Ці засоби перекладу рідко застосовуються у чистому вигляді. Частіше використовують транскрипцію зі збереженням елементів транслітерації. Способом транслітерації / транскрипції перекладено, наприклад, такі англійські терміни: *operator* – *оператор*, *monitor* – *монітор*, *portal* – *портал*, *server* – *сервер*, *laser* – *лазер*, *decoder* – *декодер*, *processor* – *процесор*, *buffer* – *буфер*, *hacker* – *хакер*, *browser* – *браузер*, *router* – *роутер*, *moderator* – *модератор*.

Серед прикладів чистої транскрипції можна навести терміни *cache* – *кеш*, *slash* – *слеш*, *BASIC* – *Бейсик*. Приклади транслітерації більш численні: *port* – *порт*, *adapter* – *адаптер*, *assembler* – *асемблер*, *cursor* – *курсор*, *supervisor* – *супервізор*. Для адекватного перекладу термінів, виражених одним словом, необхідно враховувати, що подвоєння приголосних між голосними не передається, як, наприклад, у випадку з терміном *processor* – *процесор*. Літера *r* у кінці терміна передається як звук [r], незалежно від того, чи вимовляється він у слові-джерелі, наприклад: *monitor* – *монітор*, *scanner* – *сканер*.

Перевагою транслітерації/транскрипції у якості способу перекладу є їх надійність. Перекладаючи таким чином малознайоме, не досить вивчене поняття, перекладач, по суті, передає лише його звукову оболонку. А змістовна сторона цього поняття стає зрозумілою через контекст, і є змога уникнути пояснення та інтерпретації його особливих характеристик на мові перекладу. Ця модель перекладу на сьогодні найпоширеніша при перекладі комп'ютерних термінів. У цьому випадку англійський термін здобуває українську морфологію, парадигму відмінювань і дієвідмін, зберігаючи при цьому вихідний корінь у написанні кирилицею. Транслітерація і транскрипція є надзвичайно продуктивними засобами перекладу і збагачують прошарок не тільки стандартної лексики, а й жаргонної, наприклад, *upgrade* – *апгрейд*, *user* – *юзер*, *shareware* – *шаровари* (ресурс, доступний для сумісного використання).

Якщо транслітерація / транскрипція використовується, в основному, при перекладі окремих слів- термінів, то переклад термінологічних словосполучень здійснюється більше засобами калькування та експлікації.

2. Спосіб адаптованого транскодування. Адаптоване транскодування – це вид мовного посередництва, при якому відбувається не тільки транскодування (перенесення) інформації з однієї мови на іншу (що має місце й при перекладі), але і її перетворення (адаптація) з метою викласти її в іншій формі, обумовленій не організацією цієї інформації в оригіналі, а особливим завданням міжмовної комунікації. Специфіка адаптованого транскодування визначається орієнтацією мовного посередництва на конкретну групу рецепторів перекладу або на задану форму перетворення інформації, що міститься в оригіналі. Способом адаптованого транс- кодування перекладено такі терміни: *profile* – *профіль*, *matrix* – *матриця*, *domain* – *домен*, *card* – *карта*, *directory* – *директорія*, *command* – *команда*; *viewer* – *в'ювер*.

Цьому способу перекладу притаманні такі особливості, як використання в українській мові пом'якшення в кінці слова (модуль), родового закінчення в мові під час перекладу термінологічних словосполучень (*device modification* – *модифікація пристрою*), однієї приголосної замість подвоєння приголосних між голосними (*buffer* – *буфер*). Особливо часто транскодування термінів відбувається в тих випадках, коли термін у мові перекладу складається з міжнародних терміноелементів латинського або давньогрецького походження. Також можна зустріти такий підвид транскодування, як змішане транскодування: *on-line* – *он-лайн*; *interface* – *інтерфейс*; *organizer* – *органайзер*; *device* – *девайс*; *chat* – *чат*; *chipset* – *чипсет*; *adaptor* – *адантор*; *chorus* – *хорус*.

3. Калькування. Під час перекладу текстів комп'ютерної тематики вживаються повні семантичні кальки (тобто кальки, де всі терміноелементи вихідної мови послівно або поморфемно передані українськими елементами): *process – handling procedure* – *процедура управління процесом*; *disk storage* – *дискова пам'ять*; *current drive* – *поточний дисковод*; *image recognition* –

розпізнання зображення, і неповні семантичні кальки (де частина терміноелементів перекладена не українським елементом, а способом транслітерації: *cyderworld* – *кіберсвіт*). Кальковані слова найбільш схильні до асиміляції, та інколи їх виділяють в окрему групу *translation loans* (запозичення при перекладі). Калькування частіше застосовується для перекладу термінологічних словосполучень. За нашими спостереженнями, нерідко в процесі перекладу комп'ютерних термінів транскрипція і калькування використовуються одночасно. Наведемо такі приклади: *control panel* – *панель управління*, *matrix printer* – *матричний принтер*, *file system* – *файлова система*.

За допомогою калькування перекладаються назви технологічних стандартів, назви програмних продуктів, нових ресурсів комп'ютерного обладнання (*movable table* – *рухомий стіл*, *self-cooling* – *самоохолодження*, *line service* – *лінійна служба*, *floating zero* – *плаваючий нуль*, *target search* – *пошук цілі*, *self-loading* – *самозавантаження*), корпорацій (*Nvidia*, *AMD*, *Novell*, *Microsoft*, *Intel* та ін.). Наприклад, назви двох фірм (*Microsoft* і *Intel*) вживаються частіше інших. Очевидно, через це вони іноді (особливо в публіцистиці, на відміну від офіційних документів) записуються кирилицею – Майкрософт або Мікрософт і Інтел.

4. Описовий переклад. Під час такого методу слово замінюється в мові перекладу словосполученням, яке адекватно передає зміст слова. При застосуванні описового перекладу важливо переконатися, що в мові перекладу відсутній перекладний відповідник, щоб не створювати термінологічні дублети в мові перекладу. Зрозуміло, що перекладні словники ще не могли його зафіксувати, проте він може бути зафіксований, зокрема, у вже перекладеній літературі. Для того щоб правильно застосувати такий прийом перекладу, необхідно добре знати предметну сферу тексту, що перекладається, щоб правильно розкрити зміст позначеного терміном поняття.

Розглянемо такі приклади: *burning* – *запис компактдиска*; *cross fade* – *плавний перехід від одного звукового фрагмента або відеокліпа до іншого*; *deluxe* – *розширена версія програмного пакета, яка включає додаткові*

програми чи можливості; freeware – безкоштовне програмне забезпечення; software – програмне забезпечення; log – текстовий файл звіту, в який записують усі дії, які виконує програма, і їх результати; shareware – умовно безкоштовне програмне забезпечення, з яким можна працювати протягом певного часу; wizard – інтерактивний інструмент для покрокового виконання різних операцій; protocol – метод передачі даних, outscriber – вихідний пристрій відтворення даних [2].

Термінологічні словосполучення часто використовуються у вигляді аббревіатур / акронімів, більшість з яких є загальноживаними у галузі інформаційних технологій. Скорочення як засіб утворення слів залишається одним з найбільш продуктивних у сучасній англійській мові, що пояснюється тенденцією до збільшення темпу життя і до економії мовних засобів.

Наявність акронімів є однією з типологічних ознак, притаманних науково-технічному типу тексту. Акроніми є одним з видів економії мовних засобів і слугують компресії інформації на лексичному рівні. Використання аббревіатур / акронімів стає можливим завдяки тому, що адресат володіє спільним з автором тезаурусом. Якщо перекладач стикається з терміном, в перекладі якого він не впевнений, то, по-перше, слід перевірити, чи не відноситься він до групи неперекладних. Якщо це не так, то необхідно з'ясувати, чи існує вже сталий в співтоваристві варіант перекладу цього терміну.

Для цього можна використовувати Інтернет і його пошукові машини, задавши в рядку пошуку англійський термін, а в області пошуку – український сегмент Інтернету. Якщо переклад терміну вже існує, то слід використовувати саме його, незалежно від того, по якій моделі він побудований. Тільки у тому маловірогідному випадку, коли традиційного еквівалента ще не з'явилося, перекладач має право самостійно вибирати спосіб перекладу. Перевагу тут слід віддавати семантичним еквівалентам, зрозуміло, що забезпечує адекватну передачу наочно-логічного значення терміну [1]. В порівнянні з транскрипцією, цей спосіб перекладу дозволяє досягти розуміння переведеного терміну будь-яким носієм української мови. У перекладах складених термінів також слід

вибирати елементи з українськомовними, а не запозиченими основами [2].

Висновки. Специфіка перекладу термінологічної лексики в галузі комп'ютерних наук та інформаційних технологій і проблема стандартизації перекладу комп'ютерних термінів тісно пов'язані з складанням адекватних глосаріїв перекладацьких відповідностей для використання в сервісах Google, системах Translation Memory (TRADOS, OMEGAT та ін.). Терміни повинні перекладатися одноманітно і однозначно, що не в останню чергу досягається використанням чітко сформульованої моделі перекладу.

Література:

1. Д'яков А.С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. – К.: КМ Academia, 2000.–218с.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Учбовий посібник / В.І. Карабан. – Вінниця: Нова Книга, 2001. – 303 с.
3. Толбатов А.В. Научное окружение современного человека: техника, информатика, архитектура, медицина, сельское хозяйство. Книга 2. Часть 1 : монография / [авт.кол. : Линда С.Н., Львович И.Я., Преображенский А.П., Толбатов В.А., Толбатов А.В. и др.]. – Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2019 – 199 с.

References:

1. D'yakov A.S. Osnovy` terminotvorenniya: semanty`chni ta sociolingvisty`chni aspekty` / A.S. D'yakov, T.R. Ky`yak, Z.B. Kudel`ko. – K.: KM Academia, 2000.–218s.
2. Karaban V.I. Pereklad anglijs`koyi naukovoyi i texnichnoyi literatury`: Uchbovy`j posibny`k / V.I. Karaban. – Vinny`cya: Nova Kny`ga, 2001. – 303 s.
3. Tolbatov A.V. Nauchnoe okruzhenie sovremennogo cheloveka: tehnika, informatika, arhitektura, meditsina, selskoe hozyaystvo. Kniga 2. Chast 1 : monografiya / [avt.kol. : Linda S.N., Lvovich I.Ya., Preobrazhenskiy A.P., Tolbatov V.A., Tolbatov A.V. i dr.]. – Odessa: KUPRIENKO SV, 2019 – 199 s.

Abstract. *The novelty of the investigation includes the comparative analysis of computer technology terms in English languages; utterance of our own translation examples for the practical usage. The practical value of the present research resides in the fact that the obtained results may be useful in the analysis of adequate translation, which develops a skill of foreseeing and achieving the highest level of equivalence in translation from English into Ukrainian; in teaching subjects, connected with the theory of translation.*

Key words: *translation of terminological phrases, translation of technical documentation, specifics of the translation of computer vocabulary, translation methods.*